

MSIMBO WA TABIA WA GILLETTE

Nje ya Mfululizo

(msimbo miongoni mwa misimbo)

“Maneno hukuambia mtu anatamani kuwa nani. Tabia hukuambia amekuwa nani kwa muda wa kutosha hata akawa hivyo.”

I. Msimbo wa Tabia

Kati ya misimbo yote inayotawala maisha ya wanadamu, ule wa tabia huenda ndio unaotazamwa kwa uchache zaidi na ndio uliopo zaidi. Haujaandikwa katika sheria. Hauonekani katika kanuni. Haufundishwi waziwazi shuleni. Na hata hivyo humsindikiza kila mtu tangu mwanzo hadi mwisho wa uhai wake — ukiunda maamuzi, miiitikio, mapendeleo, umbali, kimya, na hata makosa.

Tunapozungumza kuhusu mataifa ya dunia, tunaeleza tamaduni, mila, mazoea, imani. Tunapozungumza kuhusu mtu binafsi, maelezo kwa kawaida hukabidhiwa nguzo kuu mbili: vinasaba na malezi. Upande mmoja kile kinachorithiwa, upande mwingine kile kinachojifunzwa. Ni maelezo yenye mpangilio, yanayotuliza moyo, na kwa sehemu ni sahihi. Lakini maisha halisi huonyesha jambo tata zaidi. Watu waliotelewa katika familia moja hujenga tabia zinazotofautiana kabisa. Watu wa tamaduni zilizo mbali huyapokea matukio kwa namna zinazofanana kwa kushangaza. Ndugu waliofundishwa na wazazi walewale hushika njia zinazopingana, ilhali watu wasiojuana waliozaliwa katika mabara tofauti huonekana kushiriki mantiki ileile ya ndani.

Kwa hiyo kuna kitu kinachoponyoka uainishaji ulio rahisi kabisa. Ndicho ninachokiita msimbo wa tabia. Hauonekani kwa mtazamo wa kwanza. Si maridadi kama suti ya mbunifu maarufu, si wa kujionyesha kama utajiri unaoanikwa, hautambuliki kama lafudhi au lugha. Hauachi alama yoyote inayoonekana usoni mwa mtu.

Msimbo wa tabia huishi kwingine. Katika namna mtu anavyoikabili shida. Katika wepesi wake wa kumwamini mwingine. Katika jinsi anavyoyatumia madaraka pindi anapoyashika. Katika uamuzi wa kutimiza ahadi au kuivunja. Katika uwezo wa kusubiri — au kutoweza kusubiri.

Watu wawili wanaweza kusema maneno yaleyale na kufanya kitendo kilekile. Hata hivyo msimbo unaowasukuma unaweza kuwa tofauti kabisa. Tabia inayoonekana ni uso wa juu tu wa jambo hili. Tunachokiona kila siku si msimbo, bali ni matokeo yake. Kama upepo, usioonekana kamwe moja kwa moja bali hujidhihirisha katika mtikisiko wa miti, msimbo hukubali kukisiwa kupitia matendo, marudio, na maamuzi ambayo mtu huyafanya kadiri muda unavyokwenda.

Sifa yake ya kuvutia zaidi ni uthabiti. Maoni hubadilika. Itikadi hubadilika. Taaluma hubadilika. Hata imani za ndani kabisa zinaweza kuhama katika kipindi cha maisha. Msimbo wa tabia, kinyume chake, huelekea kudumisha muundo unaotambulika. Unaweza kujirekebisha, kujinoa, kukomaa au kuharibika, lakini ni nadra kutoweka. Ndiyo sababu baadhi ya watu hubaki wa kuaminika hata wanapopoteza kila kitu, ilhali wengine huwa hawatabiriki pindi tu wanapopata kitu. Ndiyo sababu hulka hujitokeza hasa chini ya shinikizo, pale vinyago vya kijamii vinapolegea na muundo wa ndani unaposhika usukani.

Kwa hiyo kuuchunguza msimbo wa tabia ni kumchunguza binadamu katika mwendelezo wa matendo yake, si katika upekee wa maneno yake. Maneno yanaweza kuandaliwa. Tabia, kwa muda mrefu, ni vigumu zaidi kuziandaa. Ndiyo maana msimbo huu ni mojawapo ya ramani zenye thamani kubwa kabisa za kuwaelewa watu binafsi, mashirika, jamii, na hata mataifa. Hauelezi kile mtu anachojitangaza kuwa, bali kile anachoelekea kuwa pale maisha yanapomtia majaribuni. Na kati ya wazo na tendo mara nyingi upo umbali wote unaotenganisha nia na ukweli.

Rudi hatua chache nyuma, nawe utarejea kwenye nyumba ya kwanza — kwenye chanzo. Kwa binadamu wasiomiliki nadharia zozote, wasiojua lolote kuhusu saikolojia, sosholojia, wala vinasaba. Walimiliki tu hitaji la kunusurika. Katika ulimwengu ule wa awali mwitikio haukuwa bado uchaguzi wa kitamaduni wala maslahi binafsi. Ulikuwa jibu kwa uhai wenyewe. Huenda msimbo wa tabia huanzia hapo: katika kuchunguza, katika kujirekebisha kulingana na mazingira, katika uwezo wa kusoma hatari, uaminifu, umbali, na kuwa sehemu ya kundi. Zamani kabla wanadamu hawajajifunza kujieleza, walikuwa wamekwisha jifunza kuitikia. Zamani kabla ya dini, mataifa, taaluma na itikadi, tayari walikuwepo watu walioukabili ulimwengu kwa namna tofauti. Wengine walichunguza kabla ya kutenda; wengine walitenda kabla ya kuchunguza. Wengine walijenga miungano; wengine walipendelea upweke. Wengine waliushiriki moto na wenzao; wengine waliulinda.

Huenda msimbo wa tabia ni hili hasa: kumbukumbu ya kina inayovuka wakati bila kamwe kuandika jina lake. Mavazi hubadilika, lugha hubadilika, teknolojia hubadilika — lakini kuna kitu kinachoendelea kurudi katika maamuzi ya binadamu kama sahihi ya kale, isiyoonekana.

Kwa sababu hiyo siku zote nimetazama matamko kidogo na marudio zaidi. Nia kidogo na matokeo zaidi. Watu hukuambia wangependa kuwa nani; tabia yao hukuambia wamekuwa nani kwa muda wa kutosha hata wakawa hivyo.

Hii si insha ya anthropolojia, wala risala ya kitabibu, wala uchambuzi wa kijamii. Ni mtazamo wa mtu aliyepita kati ya watu, nchi, taaluma na misimu ya maisha, akitazama wanachokifanya kuliko wanachokitangaza.

Na hivyo, anapotokea mbele yako mbebaji wa msimbo ulio tofauti na wako, hakugusi kwa anachokisema. Hukugusa kwa jinsi anavyokisema. Kwa ule umbali unaoonekana kwa shida mno kati ya kitendo na neno. Kwa ule uasilia usioweza kuigwa kwa muda mrefu. Kwa kile kimya kinachofika kabla ya jibu. Kwa ule uamuzi unaojirudia kadiri muda unavyokwenda hadi ukatambulika. Na pengine, baada ya kukusimulia hadithi, huomba dola moja tu ili asikilizwe — kwa sababu anajua kwamba thamani ya hadithi si bei inayolipwa, bali ni tabia ambayo hadithi hiyo hufanikiwa kuiacha nyuma.

II. Hitimisho

Msimbo hauandiki kamwe jina lake. Lakini hutia sahihi kila uamuzi unaoufanya.

III. Ukurasa wa Mwandishi

Kazi hii haikuagizwa.

Haikuuzwa.

Haikufanywa kwa madhumuni ya kibiashara.

Iliandikwa ili kushuhudia thamani ya kujijua, ya hulka ya binadamu, na ya usanifu mkimya wa akili ambao hakuna utambuzi wa kitabibu unaoweza kuutaja kikamilifu.

Ada pekee inayoombwa ni dola moja ya ishara — si kama malipo ya kazi hii, bali kama ushuhuda wa dhamira ya pamoja kwa utamaduni wa kuchunguza, unyoofu na kujali.

Ferdinando